

Skønt afhandlingen fremtræder som et typisk specialarbejde indenfor en gammel typologisk tradition, rummer den resultater der peger ud over dens specielle sigte, og som måske kan være med til at nuancere og udvikle den metodiske tradition den er et produkt af. Dette erkendes imidlertid ikke klart af forfatteren, og heri består afhandlingens svaghed. I et videre perspektiv rejser sig spørgsmålet hvor man skal søge årsagerne til henholdsvis innovation og tradition. Dette har forfatteren givet et foreløbigt svar på i en artikel der anmeldes i det følgende.

Kr. Kristiansen

**KLAUS RANDBORG: SOCIAL STRATIFICATION IN EARLY BRONZE AGE DENMARK: A STUDY IN THE REGULATION OF CULTURAL SYSTEMS. *Prähistorische Zeitschrift*, 49. Band 1974 Heft 1.
BEFOLKNING OG SOCIAL VARIATION I ÆLDRE BRONZEALDERS DANMARK. *KUML* 1973-74 og *Kontaktstencil* nr. 8 1974.**

Disse artikler, der stort set er ens, betegner et vigtigt nybrud indenfor dansk arkæologi, ligesom de betegner et markant brud med forfatterens tidligere videnskabelige produktion. Her er det for første gang lykkedes at nå frem til en række vigtige informationer vedrørende socialstruktur, demografi og arealudnyttelse der ikke bygger på intuitive skøn, men på kvantitative målinger. Den engelske udgave, der er den mest udførlige, består af 13 afsnit, som vil blive refereret og kommenteret.

Efter en kort introduktion præsenteres det arkæologiske grundmateriale, og i afsnit 3 diskuteres gravenes udbredelse, der antages at afspejle bebyggelsen. For at kunne måle geografiske forskelle indeles Danmark derefter i 5 zoner. I afsnit 4 undersøges det i hvilket omfang man har bosat sig på god eller dårlig jord i forhold til den gennemsnitlige værdi indenfor en zone (beregnet ud fra forholdet mellem antal hektar pr. tønne hartkorn). De bebyggede områder viser sig at afspejle gennemsnittet ganske godt, bortset fra Sydjylland, hvor man har foretrukket den dårligere jord. For at nå til en bedre forståelse af disse resultater undersøges forholdet mellem befolkningsstørrelsen og jordkvaliteten i afsnit 5. Den første antages at være proportional med antallet af grave, og jordkvaliteten beregnes på grundlag af antallet af tønner hartkorn indenfor de bebyggede områder. Dette giver en god korrelation; jo flere grave (d. v. s. jo større befolkning), jo flere tønner hartkorn – med en undtagelse: Nordvestjylland i periode III. Her er der altfor mange grave i forhold til mængden af hartkorn, og det foreslås at nye ressourcer må være udnyttet (fiskeri), eller at man har intensiveret indsatsen indenfor det traditionelle landbrugserhverv. Generelt flytter bosættelsen sig mod bedre jorder i periode III.

Afsnittene 6-9 er derefter helliget en undersøgelse af socialstrukturen i ældre bronzealder. I afsnit 6 diskuteres det i hvilket omfang gravgodset afspejler en

overklasse, eller repræsenterer et udsnit af hele befolkningen, og i afsnit 7 forelægges en metode til at »måle« en eventuel social differentiering, nemlig ved at veje grave med bronze og guld (forholdet mellem guld og bronze sættes til 1:100). Det forudsættes at mængden af bronze afspejler graden af velstand. Målingerne viser alle en trekantet fordeling, d. v. s. at der er flere fattige personer end rige, og det gælder for begge køn i begge perioder. Endvidere skulle guldet især koncentrere sig i de rigeste grave og således bekræfte, at bronzemængden også rent faktisk afspejler rigdom. Et område skiller sig imidlertid ud: Nordvestjylland i periode III, idet der her er flere rige end fattige grave. I de to danske artikler viser et kort over gravenes geografiske fordeling endvidere en udvikling fra spredt bebyggelse mod en markant klumpning eller centralisering. Der kan således observeres en række sociale og økonomiske ændringer i dette område, det samme område hvor periode III stilen opstod. Og som det bemærkes af forfatteren er denne sammenhæng næppe tilfældig. I afsnit 9 diskuteres forholdet mellem velstandsforskellene i gravene og forskelle i social status, som antages at korrelere. Det underbygges af, at de forskellige vægtklasser karakteriseres af forskellige genstandstyper. I de rigeste grave finder man således fuldgrebssværd, men også nogle ganske enkle genstande uden særlig høj bronzevægt, såsom beslag til klapstole af træ og en særlig tutulustype. Det foreslås at disse genstande har haft en symbolsk betydning der afspejler faste statuspositioner, som var nært knyttet til udøvelsen af politisk magt.

I afsnit 10 undersøges sammenhængen mellem befolkningstætheden og den sociale stratifikation for mænd. Førstnævnte beregnes udfra antal hektar pr. grav, og stratifikationsgraden ved at dele antallet af grave der vejer over 400 gram med antallet der vejer under. Det viser sig da at Vestdanmark (Syd- og Nordvestjylland) skiller sig ud fra resten af landet ved en højere stratifikationsgrad, og helt alene med en ekstrem høj stratifikationsgrad står Nordvestjylland i periode III. Dette er i god overensstemmelse med de øvrige afvigelser der er konstateret i dette område og viser en sammenhæng mellem centralisering, øget produktion og stratifikation. I afsnit 11 inddrages kvindernes stratifikationsgrad, ligesom forholdet mellem mænd og kvinder undersøges. Kvinder har generelt lavere status end mænd, ligesom der er færre af dem. Det relative forhold mellem mængden af mands og kvindegrave er dog stabilt, undtagen i Nordøstjylland i periode III, hvor kvindegravene er langt hyppigere, ligesom kvindernes stratifikationsgrad øges markant. Dette sættes i forbindelse med en kraftig kolonisering af de bedre jorder i dette område. Konklusionen på afsnittene 3–11 bliver således, at der består en nær sammenhæng mellem social status, befolkningstæthed og arealudnyttelse.

Endelig analyseres forholdet mellem grave og depoter i afsnit 13. Dette afslører, at depotnedlæggelserne falder omvendt proportionalt med stratifikationsgraden. Afsnit 13 rummer konklusionen.

Dette referat skulle være tilstrækkeligt til at illustrere betydningen og rækkevidden af de opnåede resultater. Det betyder dog ikke at der ikke kan rejses

indvendinger mod nogle af dem. Man kunne således nok på en række punkter have ønsket en fyldigere forklaring både af målemetoder og diagrammer. Teksten er yderst knap, så knap at man visse steder efterlades med en lidt utilfredsstillende fornemmelse af utilstrækkelig problemanalyse, andre steder med en fornemmelse af manglende forståelse af forfatterens intentioner. Lad os tage et par eksempler. Forklaringen til fig. 4 er således dårlig. Diagrammet viser generelt øget udnyttelse af det eksisterende antal hektar, idet gravenes antal stiger mere end det bosatte areal fra periode II til III, undtagen i zone 2, øerne. Da bebyggelsesøgningen generelt er på bedre hartkorn i periode III fås den fine korrelation på fig. 3. Vedrørende fig. 8–9 har jeg meget svært ved at se, at guldet hovedsageligt befinder sig i de rigeste grave, et vigtigt argument for tolkningen af vejningerne. I forbindelse med befolkningsøgningen i Nordvestjylland i periode III savnes en argumentation herfor, idet der jo er tale om en undtagelse fra et generelt mønster. Spørgsmålet er, om der er tale om en reel befolkningsøgning eller blot om at flere personer blandt den eksisterende befolkning udstyres med rige gravgaver. Således forklares f. eks. det øgede antal kvindegrave i periode III, zone 3. På fig. 12–15 fremgår det ikke om hektar pr. grav er beregnet udfra hele zonen eller udfra det bebyggede areal. Man må forvente at det sidste er tilfældet, således at der er en vis sammenlignelighed i målemetoder og resultater mellem disse figurer og afsnit 5. I den forbindelse ville det have været interessant at se stratifikationsgraden i relation til befolkningstætheden målt udfra tønner hartkorn pr. grav. Det ville give et mål for forholdet mellem produktionspotentiel og stratifikationsgrad, som kunne sammenlignes med fig. 3. Endelig ses der ved en sammenligning mellem fig. 12 og 15 et omvendt proportionalt forhold mellem udviklingen af mandens og kvindens stratifikationsgrad fra periode II til III, undtagen i zone 2. Dette kommenteres ikke, og står i modsætning til forfatterens udlægning af forholdet mellem de to køn, der bygger på fig. 13 og 14. Disse to diagrammer, der forsøger at vise relationerne mellem tre variable i et to dimensionalt koordinatsystem, virker for undertegnede anmelder meningsløse.

Resultaterne der er nået i disse artikler betegner imidlertid det vigtigste skridt fremad i vor forståelse af bronzealderssamfundet siden Sophus Müllers artikler om bebyggelsen fra begyndelsen af dette årlundrede. De repræsenterer endvidere det første heldige forsøg på at beskrive strukturelle variationer indenfor et forhistorisk samfund empirisk. Vigtig er påvisningen af at samfundet var stratificeret med faste statuspositioner. Det understreger nødvendigheden af at foretage lignende undersøgelser af de samfund der går forud for og efterfølger bronzealderen, således at det gennem komparative studier bliver muligt at bestemme og forklare den sociale evolution igennem Danmarks forhistorie.

Kr. Kristiansen